

Cochemská praxe

Rozvod s ohledem na děti

Dipl.-Übers. Markéta Nováková,
zakladatelka Cochem.cz, z.s.

PhDr. Václav Mertin,
dětský psycholog, katedra
psychologie FF UK v Praze

Patříme k zemím s vysokým výskytem rozvodů. Jejich míra se již několik let pohybuje mezi 45 až 50 %. Z celkového počtu manželství rozvedených v roce 2013 bylo 57,1 % s nezletilými dětmi. Pedagog bývá jedním z prvních dospělých mimo rodinu, který může pozorovat negativní vliv rozpadu rodiny na dítě. Vzhledem ke každodenním kontaktům si všimne změn snadněji než např. lékař, který vidí dítě jednou za čas. Podobně psycholog obtížně odhaduje z jedné návštěvy, bez znalosti vývoje dítěte, míru následků. Učitel tak bývá smutným svědkem následků, kterými dítě trpí při roztržení rodiny a ztrátě jednoho z rodičů.

Způsoby řešení rozvodů nejsou u nás dlouhodobě příznivé k zájmům a potřebám dětí. Významné námítky jsou často proti **neúměrné délce trvání opatrovnického řízení**, nekompetentnosti soudních znalců z oboru psychologie i psychiatrie, formálního přístupu OSPOD apod. Vzhledem k tomu, že se v první řadě jedná o nejlepší zájem dítěte, je žádoucí zabývat se praxí opatrovnických rozhodování a měnit ji.

Rozvod rodičů představuje objektivně hluboký **nepříznivý zásah do života dítěte**. Vzhledem k tomu, že rozvodu často předchází dlouhodobé manželské rozbroje, vády, fyzické ataky, může sice rozvod znamenat v jednotlivých případech dílčí zklidnění situace, a dokonce i přechodné zlepšení podmínek pro dítě, všeobecně však znamená podstatnou újmu. Vzhledem k tomu, že jsme přesvědčeni, že pro zdravý rozvoj dítěte jsou nejhodnější oba rodiče (jinak řečeno, dvě osoby v této roli), po rozvodu vždy dochází ke škodám.

Rozvod představuje z psychologického hlediska **ztrátu jistoty a pocitu bezpečí**, který zpravidla oba rodiče nabízejí. A to nezřídka bez ohledu na to, jak fakticky v rodině fungují. Často jde rovněž o **zhoršení materiální situace**. Dítě se stěhuje do nového bytu, mění školu, ztrácí kamarády, někdy dochází ke zhoršení psychického stavu jednoho nebo obou rodičů, následně i dítěte. Kolik starších dětí musí v této situaci začít mnohem více pečovat o mladší sourozence, méně se vyspí, nemohou se dostatečně připravovat do školy. S případným materiálním nedostatkem je spojena i **zhoršená sociální pozice mezi vrstevníky**. I do fungování dítěte ve škole se promítá složitá situace v rodině. Proč by se mělo s nasazením věnovat učení, když se mu rozpadá základ života? Dítě častěji reaguje větším zlobením, někdy i agresí, nebo se naopak stáhne do sebe.

Rodinný rozvrat, **rozvod i porozvodové spory** o organizaci péče o děti jsou stále častěji důvodem, proč se dnes **obracejí rodiče na psychology** v pedagogicko-psychologických poradnách i v dalších odborných institucích. Následně jsou předmětem poradenských zásahů. Rodiče chtějí poradit, jak říct dětem, že se rozcházejí, aby jim co nejméně ublížili, jak organizovat porozvodovou péči i jak se nejlépe mezi sebou domlouvat. Zajímají se, **od jakého věku dítěte by mohla být vhodná střídavá péče**, v jakých intervalech ji realizovat, jak se dívat na možnost, že by dítě navštěvovalo dvě školy, apod. Někdy věří, že najdou

v psychologovi odbornou oporu pro své přesvědčení, že dítěti se u druhého rodiče vede špatně, že přichází z návštěv u něho psychicky zdevastované, že jeho zhoršení ve škole je v příčinné souvislosti s nepříznivým působením v druhé rodině. **Zkušenosti poradenských psychologů** s touto oblastí výrazně narůstají, takže i signalizace problémů nabývá na závažnosti.

Kde jsou konkrétní důvody všeobecné nespokojenosti s řešením opatrovnických sporů?

Část psychologů a psychiatrů se stala integrální součástí soudně znaleckého byznysu. **Posudky velmi obšírně popisují charakteristiky dětí**, jejich vztahy k rodičům, intelektové schopnosti obou rodičů, jejich osobnostní charakteristiky s tím, že většinou jsou znalci stejně nuceni konstatovat, že ani jeden z rodičů by neměl být zbaven práva vykonávat rodičovské povinnosti. Tristním dojmem někdy působí **porovnání více znaleckých posudků** – zatímco faktická zjištění bývají podobná, vyvozované závěry se až dramaticky liší. Je také fakt, že sami psychologové nejsou iniciátory vytváření posudků, reagují na zakázky soudů, dnes podle změněné legislativy i právních kanceláří nebo samotných rodičů. Někdy se můžeme u psychologů, jejichž zkušenosti s dětmi i znalosti vývojové psychologie jsou poměrně malé, setkat s tím, že vyslovují odborně velmi obsoletní závěry. **Znalci reagují na položené otázky, nikde jsme ani náznakem neznamenali požadavek, aby vedli rodiče k dohodě.**

Soudy se mají **přednostně zabývat opatrovnickými spory**, leč naplnění tohoto požadavku je velmi různé a hlavně vždy lze prohlásit, že dřív nešlo jednat nařídít, protože množství případů je objektivně velké. Obvykle se nebere příliš vážně to, že podstatnou roli hraje čas, po který trvá nejistota dítěte, jak budou uspořádány rodinné poměry. Navíc **čas dětí běží mnohem rychleji**, jeho vývoj je velmi dynamický. Ztráty, ke kterým v této době dochází, mají mnohem větší váhu než např. v dospělosti. Jestliže je pro staršího člověka jeden rok relativně malým dílem života, pro malé dítě to je podstatný díl jeho dosavadního žití. Podobně v dětském věku probíhá vývoj nejdynamičtěji v celém životě, takže když zasáhne nejistota, nevhodné podmínky v tomto období, jsou následky mnohem výraznější než v období pozdějším.

Dítě nemá šanci pochopit spoustu okolností, neuvědomuje si souvislosti, nicméně velmi intenzivně vnímá, jestli má svou obvyklou postel, oblíbené hračky, známé místo na hraní, kamarády a samozřejmě mámu a tátu. Jeden z nás se v praxi setkává jako praktický psycholog s dětmi, které obvykle nejsou fatálně poznamenány rozvodem a porozvodovou situací, ani neumíme jednoznačně prokázat, že právě spory mezi bývalými manželi působí problémy dítěte kauzálně, leč lze důvodně předpokládat, že jeho problémy velmi těsně souvisejí s rodinnou situací.

Objektivně lze říci, že **agenda opatrovnických soudců** je podceňována. Chybí širší specializace na rodinné právo,

odpovídající profesní vzdělávání a také vhodný výběr soudců pro tuto agendu. **Soudci rozhodující opatrovnické spory nemají jednoduchou pozici.** V psychologických otázkách jsou laici, na druhé straně přehánění škod i lži ze strany klientů bývají v této oblasti zcela běžné. **Advokáti rodičů protahují spory**, posudky psychologů a psychiatrů jsou jen málokdy jednoznačně použitelné. Navíc se říká, že pozice soudců rozhodujících opatrovnické spory bývá v hierarchii soudců relativně nízká, snad musí řešit větší počty případů než soudci zabývající se jinými problémy apod. Z psychologického hlediska je velmi nepravděpodobné, aby si soudci pamatovali a dokázali pracovat se všemi relevantními podklady obsaženými ve spise v potřebných souvislostech. V praxi se setkáváme s tím, že se **některé opatrovnické spory vlečou roky.** Předběžná opatření stíhají odvolání. Stejně krčíme rameny nad lidskou i odbornou nelogičností některých výroků.

Jako další slabý článek se jeví pracovnice OSPOD. Jejich malá vzdělanost, minimální prestiž, nevládnutelné množství případů, leckdy odborně zcela nepodložené přístupy a následně závěry charakterizují průběh opatrovnických sporů. Nezaznamenali jsme, že by pracovnice OSPOD fakticky pomáhaly rodinám v případech rozvodů k lepší komunikaci.

Jeden zásadní důvod komplikací je na straně rodičů. Rodiče, kteří se nedohodnou na péči o dítě, patrně zapoměli, že se rozešli jako partneři, ale že se nemohou rozejít jako rodiče. Zaměřovat tyto dvě role a mstít se partnerovi, který opustil rodinu tím, že bude krácen v naplnění rodičovské role, je nemravné. Totéž ovšem platí, když partner, který opustil rodinu pro nový vztah, zapomíná, že zplodil děti, které potřebují jeho péči a kterým musí věnovat nejen peníze, ale i čas a lásku. **Dochází rovněž k proplétání majetkových a opatrovnických záležitostí.** Právní řád umožňuje oběma partnerům vymáhat své představy a požadavky téměř jakýmkoli prostředky. Současný systém je nastaven tak, že rodiče jsou vybízeni spíše k zaujetí bojových pozic a strategií. Hledají advokáty, kteří jim spor „vyhrají“.

Spor samotný je posuzován na základě „důkazů“ a nálezů, které popisují „statický stav“. Vzhledem k délce opatrovnických řízení mívá tento **nález nulovou vypovídací hodnotu**, protože v době vydání rozhodnutí uplynula od jeho vyhotovení řada měsíců. V opatrovnickém řízení se rozhoduje o životě, který je, zejména v krizových situacích, velmi proměnlivý, situace „na bojišti“ se mění každou minutu. K dítěti je v rámci sporu, i samotnými rodiči, přístupováno jako k majetku, jako k nástroji pro získání více peněz (v podobě výživného), prosazení svých vlastních zájmů, realizace pomsty. Co pozitivního se může z těchto táhnoucích se a nepěkných sporů dítě naučit pro svůj dospělý život?

Existuje cesta z tohoto rozvodového marasmu?

Před přibližně dvaceti lety vznikl systém, tzv. **Cochemský model**, který byl nejprve použit při okresním soudu

v Cochem-Zell v Německu a dnes je uplatňován v praxi několika dalších spolkových zemí pro řešení opatrovnických sporů. Jakkoli nelze přebírat postupy z druhého státu vzhledem k odlišné tradici, kulturním zvyklostem i legislativě, lze se jistě celkem snadno **ztotožnit se základní myšlenkou této praxe**: Všechny profese účastníci ze opatrovnického řízení vzájemně spolupracují ve snaze dovést rodiče k opětovnému převzetí jejich rodičovské odpovědnosti v nové situaci a pomáhají jim dospět k co nejrychlejší dohodě o porozvodové péči o děti. **Stát vystupuje v roli mentora a průvodce těžkou životní situací, aktivně zastupuje zájem dítěte.** Včasnou intervencí a preventivní deeskalací sporu mezi rodiči jim pomáhá zdárně vyřešit těžkou životní situaci.

Jde o to, že **opatrovnické řízení je opatřeno konkrétními lhůtami.** Tyto lhůty zaručují rychlý a efektivní postup. Soud dává vždy **přednost dohodě rodičů před vlastním rozhodnutím,** pokud přijdou sami s dohodou, jak bude organizován styk s dětmi, a tato dohoda je realistická a neodporuje dobrým mravům, pak ji soud potvrdí.

Pokud mají rodiče **odlišné názory na organizaci péče** a před soudem se nedohodnou, jsou okamžitě **odesíláni na mediaci.** Ta probíhá 3–4krát týdně, maximálně po dobu tří měsíců. Cílem těchto návštěv je společně vypracovat akceptovatelnou úpravu styku pro obě strany. Mediace hradí stát. Jakmile dojde ke shodě na organizaci péče o dítě, mediace končí a při dalším soudním stání soud dohodu potvrdí.

V některých případech ke shodě nedojde a **soud stanoví znalce.** Jeho úkolem není rodiče a děti podrobně vyšetřovat a následně sepisovat znalecký nálezný (u nás stále platí, čím delší, tím lepší a odbornější), ale opět **vést rodiče k dohodě.** Znalec nepíše posudek, namísto toho s rodiči terapeuticky pracuje. Náklady na jeho péči, stejně jako dnes náklady na vypracování znaleckého posudku, hradí oba rodiče rovným dílem. Je zajímavé, že **advokáti mají ve věcech opatrovnických stanoven paušál,** a tudíž nemají motivaci prodlužovat spor. Naopak v jejich zájmu je „vyřešit případ“ co nejdříve. Soud také nezjišťuje, kdo je čím vinen, jakou měrou přispěl k rozpadu rodiny. Z toho důvodu také advokáti nepředkládají písemná podání, ve kterých se tzv. „pere špinavé prádlo“.

Podobně orgán **OSPOD je zbaven povinnosti psát posudky** pro účely soudu a hledat „lepšího rodiče“. Práce sociálních pracovníků se posouvá od stolu do terénu. Jsou těmi prvními, kdo rodiče (do 14 dnů od podání

žádosti o rozvod) navštíví, seznámí je s tím, co je čeká, snaží se jim zprostředkovat perspektivu dítěte. V jejich zájmu je už v této rané fázi **přimět rodiče k dohodě o porozvodové péči.** Je samozřejmé, že podstatným předpokladem úspěšného naplnění představeného modelu je důkladné vzdělávání všech zúčastněných odborníků.

Možná si někdo řekne, že ideály jsou pěkná věc, jenže naplnit je v praxi, navíc ještě v tomto rozsahu, je sysifovský úkol. Jenže smířovat se s daným stavem není žádoucí. Vznikají zcela zbytečné náklady na straně rodičů i státu. **Mnohem podstatnější ztráty však vznikají na straně dětí.** Již jsme zmínili možné působení protahování sporu. Ještě zásadnější dopady to má v případech, že „souboj“ dopadne **ve prospěch jednoho rodiče** (cca 90 % dětí u nás končí ve výhradní péči pouze jednoho z rodičů v poměru cca 80 % matka, zbylých 10 % otec nebo prarodič apod.), **zatímco druhému zbývají více či méně pravidelné návštěvy.** Absence vzoru druhého rodiče není výhodná ani v samotném dětství, ani v dospělosti. **Přijetí Cochemského modelu by mohlo významně přispět ke zlepšení situace celé rozpadající se rodiny a zejména dětí v ní.**

ZDROJE

- www.cochem.cz – Spolek založený za účelem prosazení přijetí Cochemské praxe v ČR
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Cochemský_model – popis modelu
- www.ak-cochem.de – stránky pracovní skupiny „Arbeitskreis Cochem“ (v německém jazyce)
- <https://fkce.wordpress.com/2009/01/03/13/> – „Benefits of post-divorce shared parenting“ (Tromp, 2009), Father Knowledge Centre Europe
- <http://www.verbojuridico.com/doutrina/familia/en-cochem-zell.pdf> – „Coordinated and interdisciplinary cooperation in parental conflict resolution“, António José Fialho, soudce rodinného práva
- <https://www.youtube.com/watch?v=kHjDoEruk88> – vystoupení dr. Rudolpha (zakladatele Cochemské praxe) na konferenci „International Conference of Shared Parenting, 2014“, Bonn (v německém jazyce)
- https://www.youtube.com/watch?v=n_XX8jM1v1 – vystoupení paní dr. Kodjoe (psycholožka, která stála u zrodu Cochemské praxe) na kongresu „4. Bundesweiter Kongress, Interdisziplinäre Zusammenarbeit im Sorgerechts- und Umgangsverfahren“, 2013 (v německém jazyce)

II

Potřebujete radu odborníka?

Využijte naši písemnou poradenskou linku. Tato služba je poskytována všem předplatitelům zdarma.

Dotazy přijímáme písemnou formou prostřednictvím formuláře na webových stránkách www.otazkyodpovedi.cz
Odpověď zpracuje odborník na příslušnou problematiku a zašleme Vám ji zpět.